

Een medisch toertje in de briefwisseling van F. A. Snellaert

door

DR. L. ELAUT

Naast het al vroeger besproken visitejournaal van F. A. Snellaert¹, zijn de brieven die hij schreef en ontving, vanaf het jaar 1838 tot aan zijn overlijden in 1872, een weergaloze bron van inlichtingen over het leven en de activiteit van deze Gentse huisarts, die in de Arteveldestad het grootste deel van zijn leven heeft doorgebracht.

Die brieven werden door Ada Deprez tijdens jaren aanhoudend spoorwerk verzameld, en zullen tegelegenertijd, door haar van het passende commentaar voorzien, uitgegeven worden.

De ijverige zoekster heeft op steekkaarten de inhoud van die brieven samengevat, en mij zeer bereidwillig toegestaan mijn medische neus daarin te steken om er datgene uit te halen, dat het professionele beeld van de arts Snellaert scherper kan belichten.

Op 4167 briefdokumenten heeft A. Deprez de hand kunnen leggen, een ongeëvenaarde goudmijn.

Ik zal mij wel wachten, op dit snuffeltoertje in Snellaerts gevarieerde briefwisseling, naar een ander spoor dan het geneeskundige af te dwalen, hoewel het niet altijd gemakkelijk valt de literair-historicus, de Vlaamse strijder en de geneesheer in Snellaerts persoonlijkheid uit elkaar te houden.

*

* *

Ferdinand Augustijn Snellaert verschijnt in A. Deprez' oorkondenverzameling op het podium met een attest, door de Regent van Kortrijks kollege op 28 april 1827 afgeleverd, met deze appreciatie „goede kennis der Nederlandse taal, braaf en ijverig”.

Ik vermoed dat Ferdinand Augustijn zich met dit attest ging aanbieden op de Kweekschool voor Militaire Geneeskundigen te Utrecht, om er het diploma van officier van gezondheid voor het leger van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden te halen.

1. Op het Snellaert-symposium, Gent 11 oktober 1972.

Op 7 februari 1830 feliciteert zijn vriend A. V. Bultynck Snellaert te Middelburg met zijn benoeming tot officier van gezondheid : hij is nu weg uit dat vervelende Utrechtse hospitaal.

In 1830, 1831 en 1833 deelt de Directeur-Generaal aan Snellaert dienstorders mede. Zo verhuist de jonge arts naar het Regiment Lichte Dragonders nr. 4, en in april 1834 naar het Reservebataillon, met een maandsalaris van 50 gulden.

Op 23 juni 1834 raadt zijn vriend Briem Snellaert aan zijn vrije tijd in het Maastrichtse garnizoen niet te verliezen, maar te studeren ; op die manier kan hij na één tot anderhalf jaar doctor zijn.

J. K. Jacobze, een andere legervriend, die te Veere ligt, schrijft op 4 november 1834 dat er sinds september meer dan vierhonderd zieke soldaten zijn, die men volgens Broussais' geneeswijze met bloedzuigers behandelt. Op 21 januari 1835 liggen er te Veere nog altijd tweehonderd zieken in het militair hospitaal, deelt dezelfde Jacobze mee.

Op 16 maart 1835 schrijft Briem aan Snellaert dat hij gehoord heeft dat zijn Vlaamse kollega met Pasen ontslag neemt als officier van gezondheid ; 42 officieren hebben eveneens ontslag gevraagd, doch slechts twee hebben het gekregen. In april 1835 deelt zijn kwartiermeester aan Snellaert mee dat zijn wedde op 73,87 gulden gebracht wordt.

Op 12 augustus daarop schrijft Snellaert aan zijn zuster Justine te Rijsel, dat hij veel tijd aan de studie van de stof der kandidatuur in de wetenschappen besteedt.

Zijn legervriend Edmond Nieuwenhuizen schrijft in september 1835 aan Snellaert, die te Kortrijk verblijft nadat hij uit het leger ontslag nam, dat de Vlaamse arts in spe, van aanleg blijkbaar romantisch, een platvloers materialist aan 't worden is. Terwijl Jacobze op 3 november 1835 vanuit Veere waar hij het druk heeft in 't hospitaal, het spijtig vindt dat Snellaert de medisch-militaire dienst verlaat en naar België teruggaat, maar het is toch goed dat hij zijn medische studie voortzet.

*

* *

Filip Blommaert schrijft i.d. 4 juli 1836 aan Prudens van Duyse dat Snellaert, student in de medicijnen te Gent, reeds „eenige overzichten van Belgische voortbrengselen en feulletons in de *Gazette van Gent* heeft geplaatst”. Omstreeks dezelfde tijd was

onze medische student ook in briefwisseling getreden met de dichter F. J. Blicck te Wervik, later notaris te Izegem, een briefwisseling die zeer druk werd en meestal ging over literaire, professionele en huiselijke aangelegenheden.

Op 28 augustus 1836 schrijft Snellaert uit Kortrijk aan E. Nieuwenhuizen dat hij met onderscheiding eksamen afgelegd heeft, en dat hij bij de professoren stilaan als prozaïst bekend geraakt. Hij wordt door een Bruggeling als „professor Snoodaerd” aangevallen. Hij werkt intussen hard voor het medisch diploma en voor de literatuur, maar heeft de poëzie vaarwel gezegd.

E. Nieuwenhuizen, die ondertussen zelf officier geworden is, neemt zijn Vlaamse vriend vanuit Maastricht op de korrel, verbaast zich over zijn zucht naar roem, en zegt terloops i.d. 25 november 1836 dat hij zijn been gebroken heeft. J. Jacobze laat uit Veere van zich horen op 19 februari 1837 en schrijft o.m. dat er een griep-epidemie in Zeeland heerst.

Op 19 juli 1837 levert J. G. de Block, professor in de interne geneeskunde een studiegetuigschrift af, en op 22 juli 1837 verklaart professor Houdet dat Snellaert een cursus in de theoretische en praktische verloskunde gevolgd heeft. En op 13 september 1837 laat student Snellaert aan zijn literaire vriend F. J. Blicck weten dat hij zich voorbereidt op het doktoraatseksamen.

Middelerwijl leest men in de brieven dat Snellaert eraan denkt zich te Gent als arts te vestigen, zodra het eindeksamen achter de rug is. Op verzoek van zijn vriend F. A. Spyers, een Hollands journalist die te Gent leraar is, zijn het E. Devigne en Frans Rens, die voor hem een huis vinden, Steendam 7, tegen 700 fr. per jaar, te betrekken vanaf 15 januari 1838. Devigne laat het op 16 januari 1838 aan Snellaert weten, hij is blij dat de jonge arts naar Gent komt. Men verneemt ook, door een rouwbeklag vanwege F. Blicck uit Wervik, dat Snellaerts vader op 18 december 1837 te Bissegem door een ongeval overleed.

Blicck laat op 11 februari 1838 doorschemeren dat Snellaert eerst van zins was het land te verlaten, doch het is beter dat hij zich te Gent vestigt. Jacobsze sen. uit Veere schrijft aan Snellaert, med. Doctor Steendam 7, dat zijn zoon op vierentwintigjarige leeftijd niet aan tbc, maar aan hersenvliesontsteking overleden is.

Snellaert is onmiddellijk ingeburgerd te Gent, want de voorzitter van de Société de Médecine, professor J. Guislain, schrijft al op 7 april 1838 over twee patiënten bij wie merkwaardige verschijnselen te bestuderen zijn, dienstig voor een rapport bij de Société.

Met de Antwerpse strijdende flaminganten treedt Snellaert dadelijk in contact, zij stellen zijn taalvaardigheid op prijs, o.m. Conscience, die *De Leeuw van Vlaanderen* zendt om de taal na te zien, i.d. 19 juli 1838.

Met Johan Alfred de Laet, ook een arts, maar met een zeer twijfelachtig diploma, ontstond gaandeweg een hartstochtelijke briefwisseling; de twee artsen zegden elkaar hartige dingen over hartige aangelegenheden, zonder er hun vriendschap bij in te schieten. De Laet schrijft op 29 oktober 1838 dat Snellaert er goed aan doen zou het banket professor J. Kluyskens bij te wonen², en hij stipt op 8 november 1838 aan dat hij in een Antwerps ziekenhuis, de kandidaat-medicus P. F. van Kerckhoven ontmoette, terwijl Snellaert op 21 januari 1839 te Antwerpen laat horen dat professor J. G. de Block, de Gentse internist en burgemeester van Boekhaute, H. Conscience op zijn kasteel aldaar graag zou ontvangen.

In 1839 heeft De Laet het herhaaldelijk over de politiek, hij wordt het beu en vindt dat hij zich best alleen aan de praktijk zou wijden. Snellaert seint hem zijnerzijds op 22 maart 1839 dat Ledeganck aan zijn zwanezang werkt³, maar dat hij zwaar tbc is.

Snellaert heeft kennis aangeknoopt met Fr. Verhaeghe, een jong medicus die in 't buitenland op studie is en hem i.d. 1 april 1839, uit Parijs, medische varia mededeelt, over de uurrooster in de ziekenhuizen, over de kolleges, de professoren, de operaties, het leven in het Quartier Latin, enz.

Joh. de Laet verklaart nog eens, op 30 mei 1839, dat hij de politiek voor de praktijk gaat vaarwel zeggen, maar hij buldert ondertussen tegen de XXIV artikelen, en besluit ook voor vroedmeester te studeren, en op 7 juni 1839 overweegt hij al zijn praktijk naar de buiten te verleggen, terwijl P. J. van Kerckhoven werkt en dicht. Dokter Van Mees uit Kortrijk schrijft op 7 oktober 1839 dat hij een tante van Snellaert gaat opereren en verzoekt om assistentie.

2. Jozef Kluyskens (1771-1843) bekend chirurg te Gent, hoogleraar, orangist en kollaborateur met vijf opeenvolgende politieke regimes. Het huldebanket vanwege vrienden en oud-studenten had te Gent op 25 oktober 1838 plaats.

3. *De Drie Zustersteden* verschenen in juni 1846.

Joh. de Laet is radeloos op 9 oktober 1832 en denkt aan zelfmoord, maar kwam intussen naar de stad terug, hij zal in januari of februari trouwen. Van Rijswijck is pas gehuwd, en Fr. Verhaeghe meldt op 14 november 1832 dat hij voor studie in Bonn zit. Wurzer is daar de chirurg en Norsse doceert nog in 't Latijn; zelf vindt hij dat men in België te weinig Duits onderwijst. Te Berlijn volgt Verhaeghe lessen in de Charité en vindt het raar dat er te Potsdam rookverbod op straat is.

J. C. Isenbaert schrijft op 11 maart 1840 dat een zekere Seghers, een Antwerpenaar die al 20 jaar in Bonn gymnastieklessen geeft, naar zijn vaderstad terugkeert om turnonderricht te geven, de mensen in België weten niets van turnen af, vinden 't gevaarlijk; turnen is evenwel goed voor de kinderen.

Edm. Nieuwenhuizen ligt in Den Haag op 5 mei 1840; hij bezit nog de ring die hij van zijn kollega ontving, en is blij dat Snellaert niet met zijn zuster trouwde. De oude legerkameraad is nu officier bij de grenadiers.

*
* *

Bruno van Ackere, echtgenoot van Vrouwe Doolaeghe is arts te Diksmuide; hij vertelt aan Snellaert op 2 augustus 1840 dat hij te Brugge een operatie voor scheelzien bijwoonde, hij zou zich het nodige instrumentarium willen aanschaffen, en lid worden van het geneeskundig genootschap, hij zendt de vereiste verhandeling en vraagt korrekties vanwege Snellaert.

Aan Prudens van Duyse schrijft Snellaert, raillerend, op 8 augustus 1840 hoe hij diens verliefdheid vernomen heeft, het is goed zo, men moet niet allemaal zoals Telemachus op het eiland Kalypso leven.

Joh. de Laet, nu te Antwerpen gevestigd, laat op 27 september 1840 een plaat van heelmeeester, in 't Vlaams, op zijn huisdeur aanbrengen. Bruno van Ackere zendt nieuwe observaties over aderspatten, hij zou doctor in de geneeskunde kunnen worden en ontslagen zijn van de wetenschappelijke vakken.

Joh. de Laet moet van Snellaert horen i.d. 19 oktober 1840 dat zelfmoord ongeoorloofd is, waarop zijn Antwerpse kollega de bal terugkaatst en meent dat Snellaert monomaan wordt.

Op 30 december 1840 komt uit Antwerpen het nieuws dat Dr van Meerbeeck in de Soc. de Médecine een Nederlands verslag zal

voordragen, en De Laet heeft vernomen dat te Gent het uitgeven van een nederlandstalig geneeskundig tijdschrift overwogen wordt. Is het waar? Snellaert repliceert op 5 maart 1841 dat Joh. de Laet blijkbaar overspannen is, waarop deze drie weken later naar Gent laat weten dat hij vader is.

F. Blicck die goed ingelicht is over alles wat in literair Vlaanderen reilt en zeilt, weet op 9 januari 1841 te vertellen dat Ledeganck ziek is, maar toch aan een vertaling van het Burgerlijk Wetboek laboreert, en vader geworden is; op 4 mei 1841 kondoleert hij Snellaert bij de dood van diens stiefmoeder.

*

* *

Tussen Jules de St Genois en Snellaert was zeer vroeg uit wederzijdse waardering hechte vriendschap gegroeid. Op 8 augustus 1841 schrijft de hoofdbibliotekaris van de universiteit, Snellaerts bevoegdheid kennend, over oude handschriften met geneeskundige recepten.

Joh. de Laet, die over alles en nog wat kletst, schrijft op 4 oktober 1841 dat Blommaert gehuwd is met een „femme d'esprit”, maar zal ze 't gebruiken voor de Vlaamse zaak? Waarop Snellaert op 12 mei 1841 repliceert dat De Laet nog beter Nederlands moet leren.

A. Doornaert, een Kortrijkse vriend, schrijft op 4 december 1841 dat hij ziek is, en meteen zendt hij zijn vrouw om hulp. Dokter Van Lokeren, geneesheer bij de Bijloke is overleden, en Snellaert solliciteert op 20 december 1841 bij de voorzitter van de Burgerlijke Godshuizen naar de opvolging.

J. J. F. Wap, een van de militaire vrienden uit de Utrechtse tijd, informeert i.d. 28 juni 1842 naar de gezondheid van Snellaert, van zijn zuster en zijn zieke zwager. Is er een oplossing in uitzicht (voor een professoraat) te Gent? Over hun gezamenlijke vriend Spyers zegt Snellaert aan Wap dat hij maagpatiënt is. H. de Ceuleneer vraagt i.d. 24 september 1842 wat het te betekenen heeft dat Snellaert als dr. med. bij een zijner patiënten geroepen werd.

F. J. Blicck vernam dat P. van Duyse te Veurne trouwt, kondigt aan dat hijzelf trouwplannen koestert, maar zegt i.d. 14 oktober 1842 dat Snellaert best niet trouwt, daar hij twee Hollands sprekende vrouwen in huis heeft, Ledeganck en Rens. Snellaert had er zich bij Blicck op 14 oktober 1842 over beklaagd, dat hij zich eenzaam voelt, dat hij tegenwerking ondervindt, dat de praktijk

niet opschiet, waarop Blicck op 17 februari 1843 antwoordt dat Snellaert te autoritair en te rechtlijnig van karakter is ; hij vraagt op 24 april 1843 of het vanwege Snellaert maar een bedreiging met zelfmoord was, er zit te veel materialisme in zijn filozofie, hij is een dragonder.

Anna van Mierlo, een bedrogen dienstmeisje, stuurt een bedelbrief op 23 augustus 1843 en verzoekt om raad en hulp. J. de St Genois zit te Wielsbeke op zijn buiten, en schrijft op 22 september 1843 dat zijn meid ziek en heel het gezin ongesteld is.

In mei 1845 denkt de Société de Médecine eraan een kosteloos spreekuur voor behoeftigen te houden ; aan dokters Snellaert en Boddaert wordt door J. van Ooteghem om medewerking verzocht. Johan de Laet geeft op 5 mei 1845 een seintje uit Antwerpen, hij werkt als een slaaf en heeft 2000 fr. schuld.

C. Affenaer, student en neef van Snellaert, vraagt een attest vermits hij met een verzwikte voet zit. Snellaert laat op 15 oktober 1845 aan de Vlaamse minister P. de Decker horen dat hij het professoraat Nederlandse letteren te Gent postuleerde, ofschoon hij geen agr  g   is. Inmiddels kreeg Guislain de cursus hygiëne bij ; zelf had hij die plaats begeerd, zij zou hem ontslaan van veel materiële zorgen. Op 25 oktober 1845 verzoekt Q. A. Walter, een Duits student in de medicijnen om steun.

*

* *

Ad. Quetelet, Vaste Sekretaris van de Belgische Akademie, deelt op 10 januari 1846 aan Snellaert zijn benoeming mede tot binnenlands korresponderend lid. Joh. de Laet feliciteert op 7 februari 1846 en meldt dat de Antwerpse medici en letterkundigen naar Gent komen op het banket van professor J. L. Kesteloot⁴. J. Mareska professor in de chemie kan op 't banket niet komen, schrijft hij op 11 april 1846, hij lijdt aan „goutte”.

Snellaert meldt op 26 juni 1846 de verpletterende tijding van J. F. Willems' dood aan enkele vrienden. H. van Dinter, Willems schoonzoon, schrijft aan Snellaert uit Roeselare op 12 november 1846, dat Mevrouw Willems niet kan schrijven wegens reuma in haar hand. Men verneemt dat Willems' dienstmeid door Snellaert overgenomen werd.

4. Te Gent gehouden op 13 april 1846 als hulde vanwege de vrienden en oud-studenten aan de meest verdienstelijke en meest vlaamsgezinde medische hoogleraar uit de beginjaren van de Gentse universiteit.

H. van Dinter vraagt op 15 decembr 1846 of het waar is dat Snellaert met zijn zuster Gent verlaat voor Lotenhulle ; mevrouw Willems weent, hij was haar enige Gentse vriend. Twee dagen later op 17 december 1846 meldt Snellaert aan J. de St Genois dat hij in Gent blijft, hij zag tegen de verhuizing naar Lotenhulle op, er zijn daar tweemaal meer armen, en er heerst onrust in de streek ; dr Blomme werd er ziek nadat zijn praktijk verlopen was. Liever zal hij de Gentse praktijk uitbreiden ; hij verloor met Willems een vaste vriend.

Van Baron 't Serclaes zou Snellaert op 19 december 1846 graag steun bekomen bij de Minister van Binnenlandse Zaken voor de opvolging van professor J. Kesteloot in de Provinciale Geneeskundige Kommissie ; hij meent, na negen jaar praktijk, er aanspraak te mogen op maken. Op 11 januari 1847 volgt Snellaerts benoeming tot lid van de Akademie in de plaats van J. F. Willems. De oude legervriend A. V. Bultynck zendt hem als eerste op 14 januari 1847 zijn gelukwensen, hijzelf is nu dokter te Ieper ; F. J. Blicck feliciteert op 16 januari, doch waarschuwt dat professoren en akademieleden gevaar lopen voor misplaatste trots op hun geleerdheid.

Snellaert heeft zich met Alberdingk Thijm op het pad van de briefwisseling gelanceerd. Op 23 januari 1847 klaagt hij over zijn druk leven, hij gaat 's nachts te drie uur naar bed, hij heeft veel last met de nalatenschap J. F. Willems en de verkoop van diens bibliotheek. Ook aan de uitgever Sybrandi te Amsterdam verklapt hij i.d. 4 februari 1847 voortgezweept te worden als een slaaf. Fr. Rens deelt op 22 maart 1847 aan Snellaert mede dat F. J. Bliccks vrouw gestorven is, één dag vóór het overlijden van K. L. Ledeganck.

Dokter De Moerloose vraagt i.d. 4 november 1847 Snellaerts medewerking voor een boek over tyfus, dit in opdracht van professor Jos. Guislain en de Société de Médecine ; de observaties zouden moeten vastgelegd en uitgewerkt worden vóór 1 januari 1848 ; op 21 december 1847 vraagt dr De Moerloose het werk te bespoedigen.

Aan Roesgen von Floss, een vriend-journalist uit Utrecht, vertelt Snellaert op 16 april 1848, tussen veel dingen door, dat hij het dierlijk magnetisme bestudeert ⁵.

5. In verband te brengen met een mededeling van Snellaert in *Bulletin Soc. Médecine Gand* 1847, 178-201.

Alberdingk Thijm laat uit Amsterdam i.d. 7 september 1848 aan Snellaert weten dat Kesteloot op bezoek is ; zelf heeft hij last van zijn ogen en hij informeert naar Snellaerts trouwplannen.

Jean Ottevaere uit Gent wil op 22 september 1848 een medisch attest om, als leraar, ontslagen te worden van de burgerwacht. Op 5 november 1848 zendt Snellaert een rekening over uitstaande visites, in maart en april 1845, aan de heer Van Herreweghe.

H. Conscience laat op 10 februari 1849 weten dat hij moet rusten na het schrijven van zijn *Jacob van Artevelde* ; hij is zenuwziek.

*
* *

Vanaf maart tot september 1849 is in alle brieven van en naar Snellaert spraak van een te Gent heersende cholera-epidemie. Professor J. G. de Block stelt aan Snellaert voor een Frans boek daarover in het Nederlands te vertalen ; Snellaert weigert 20 april 1849, omdat hij onmogelijk zijn eigen opvatting bij zo'n werk kan verzwijgen. Het Nederlands Kongres dat te Gent moest plaats hebben, gaat ondanks de cholera door, zo schrijft hij aan Alberdingk Thijm i.d. 26 mei 1849.

Minister P. de Decker feliciteert op 30 juni 1849 Snellaert voor zijn menslievende werking tijdens de Gentse epidemie, daags nadien dankt Snellaert de minister voor het compliment. Er komen ook felicitaties vanwege Baron 't Serclaes. F. J. Blicck feliciteert op 16 juli 1849 Snellaert, die tegelijk tegen de cholera en voor 't Nederlands Kongres moest strijd leveren. Snellaert verklaart i.d. 1 juli 1849 aan J. de St Genois : met mijn eenvoudig Vlamingenverstand blijf ik tussen woelige jongens en de woedende cholera ; waarop de St. Genois i.d. 18 juli 1849 een voorbehoedend middel tegen de cholera vraagt. Snellaert die ridder in de Leopolds-orde werd, ontving felicitaties van F. Blicck, Pr. van Duyse, J. B. Willems, Affenaer, Jan van Beers, Bormans, Rogghé, Conscience, Kesteloot, beter laat dan nooit meent deze laatste.

E. Varenbergh vraagt i.d. 6 augustus 1849 een visite vooraleer naar Blankenberge te vertrekken, met een aangepast dieet voor zijn kind.

Conscience i.d. 1 oktober 1849 heeft maagpijn ; hij was drie maand in de heide en hoorde over Snellaerts goede reputatie, na de cholera vooral.

Snellaert schrijft op 8 oktober 1849 aan een kollega over een patiënte die ten onrechte een ander dokter riep, hij gaat niet akkoord. Aan Blommaert i.d. 18 oktober 1849 : nog altijd te veel werk met de cholera. L. de Baecker van het Comité de France uit St Winoksbergen dankt op 23 oktober 1849 Snellaert voor zijn geneeskundig werk te Gent.

Bij Burgemeester en Schepenen solliciteert Snellaert (1849-1850) het medisch toezicht op de publieke huizen, hij woont al twaalf jaar te Gent, heeft veel recepten in de centrale apoteek voor de armen en herinnert aan zijn cholera-werk.

Aan Masson, die op 1 februari 1850 inlichtingen vraagt over de toestand van een patiënte, antwoordt Snellaert per kerende post : niet gevaarlijk ziek, de geplande reis zou goed doen. Vrouwe Van Ackere-Doolaeghe zendt uit Diksmuide i.d. 29 januari 1850 een Palfyngedicht als geschenk, met de groeten van Bruno. Snellaert bezit als arts het vertrouwen van de massa, zegt zij.

W. Rogghé, een Gents journalist, vraagt aan Snellaert op 14 juni 1850 vertalingen van geneeskundige termen. Op 4 augustus 1850 gaat naar Thijm het woord „vermoeid”. En Conscience op 12 september 1850 is zenuwsiek, hij rust uit in de Kempen, in Luxemburg, en wandelt langs de Ourthe, Lesse en Semois.

Op 1 oktober 1850 solliciteert Snellaert bij Burgemeester en Schepenen de betrekking van geneesheer in 't ateneum.

Einde 1850 heeft een groot banket voor Kesteloot plaats. Snellaert is er de spil van ; St Genois schrijft oktober-november dat professor De Block niet kan komen ; wie zal toosten ? Guislain wil noch kan in 't Nederlands spreken, hij wil wel in 't Frans. Akkoord, mits Vervier in 't Nederlands spreekt. Guislain wil daarop ook niet in 't Frans speecheu, dus een andere dokter aanduiden.

Snellaert lucht op 10 november 1850 zijn gemoed bij J. B. David over de weinig moedige Vlaamse strijders, hij heeft vaak lust om naar Amerika uit te wijken.

*

* *

Op 20 juli 1851 gaat een schrijven naar het armbestuur van Lochristi om betaling van honorarium te verzoeken voor patiënt P. F. Nuyts.

Op 24 november 1851 gaat het bericht naar Alb. Thijm dat Kesteloot zwaar ziek is, hartziekte, ik verzorg hem met Dr Van

Biervliet, zijn schoonzoon. Aan een kollega vraagt Snellaert op 2 februari 1852 een visite aan voor Bruno van Ackere. Op 8 juli 1852 gaat naar Thijm het nieuws van Kesteloots overlijden daags te voren om 6 uur 's avonds.

Op 13 september 1852 aan St Genois : ik kan uw voorstel tot staatsbetrekking niet aanvaarden, het is in strijd met plicht en geweten, best is een onafhankelijk professoraat, zelfs als er een Franse inval zou komen, zonder fortuin en met mijn zusters. En aan minister P. de Decker op 3 november 1852 : ben kandidaat voor een professoraat, men belooft een leerstoel in de geneeskunde, maar waar ? Of is het een streek om mij van de Vlaamse zaak te vervreemden ?

Snellaert schrijft op 29 juli 1853 aan Mattias Beltjens te Luik dat er opnieuw cholera te Gent dreigt, en dat er veel tyfuspatiënten zijn. En om op dat eeuwig professoraat terug te komen, schrijft Snellaert aan minister P. de Decker i.d. 9 februari 1854 dat hij zich graag kandidaat zou stellen om voortaan een vaster en rijker bestaan te hebben, waarop P. de Decker onmiddellijk antwoordt dat hij Snellaert niet kan steunen tot het bekomen van een belangrijk ambt.

A. de Smet uit Brugge zendt op 20 februari 1854 andere en nieuwe werken ter afbetaling van het doktershonorarium, terwijl J. de St. Genois om zijn rekening over 1853 verzoekt op 24 februari 1854, en meteen aan Snellaert de raad geeft minder bitsig te zijn tegen de Walen, de klerus, enz., denk aan de toekomst. Aan dr. Em. van Hoorebeke schrijft Snellaert op 4 april 1854 dat hij hoopt op een benoeming van hoogleraar, of wordt hem 't leven alleen maar zuur gemaakt ?

*
* *

Snellaert treedt op 17 mei 1854 met J. B. David in briefwisseling voor 't uitgeven van oude natuur- en geneeskundige werken ; hij heeft een in Holland gekocht handschrift van Yperman al bijna helemaal afgeschreven ⁶.

Baron L. de Herckenrode uit Ledeberg laat aan Snellaert i.d. 6 juli 1854 weten dat hij maagpijn heeft en vraagt om raad, terwijl in de loop van de maand september brieven over en weer gaan tussen de Gentse geneesheer en J. de St Genois, J. J. Wap,

6. Bevindt zich thans in de Un. Bibl. Gent onder nr. 1272 ; werd nooit door Snellaert zelf uitgegeven.

Alb. Thijm over de cholera. St. Genois zelf had een soort cholera, hij hoopt dat de epidemie nu gunstiger zal verlopen.

Op 30 november 1854 schrijft Snellaert aan J. J. Nieuwenhuizen, zoon van legervriend Edmond, dat hij graag J. van Maerlants *Naturen Bloeme* uitgegeven had : wat een zonderlinge werkverdeling tussen een medicus, een teoloog en een classicus ?

Op 8 januari 1855 krijgt Jan van Vloten, de Leidse filoloog, van Snellaert te horen dat hij ziek is, dat van augustus tot oktober de cholera in de stad heerste, dat hij zelf bijna aangetast werd, dat er thans griep heerst en dat hij ondanks alles voort patiënten bezoekt. Er is in een briefje van Professor Ad. Burggraeve, de Gentse chirurg, aan Snellaert i.d. 8 februari 1855 spraak over een patiënte.

C. Tonel, een uitgeweken Gentse vriend die in Mexico zit, laat op 28 februari 1855 weten dat zijn vrouw in het kraambed overleed, hij raadt de Vlamingen af naar Mexico uit te wijken ; en C. Broeckx uit Antwerpen zegt op 10 mei 1855 zijn steun als Vlaming toe aan Snellaert in de strijd voor een Vlaamse geneeskundige akademie.

Aan minister P. de Decker drukt Snellaert i.d. 17 juli 1855 de wens uit voortaan omwille van patiënten en praktijk verschoond te zijn van de jury bij allerlei wedstrijden, ik heb die taak vervuld om Vlaanderen geen schade te berokkenen.

Angillis, een filoloog, laat uit Rumbeke op 30 augustus 1855 weten dat Zetternam krankzinnig wordt. Snellaert zelf heeft de zieke bezocht en schrijft aan J. de St Genois i.d. 24 september 1855 dat Zetternams ziekte niet hopeloos is. Maar op 9 oktober 1855 is het J. de Geyter die schrijft dat Zetternam stervend is.

Een zekere Nand uit Ieper schrijft op 20 december 1855 dat zijn familie in 't verdriet zit met broer Prosper, die een attaque kreeg, hij vraagt hulp, Prosper mag slechts twee glazen wijn per dag nemen en moet streng dieet houden.

Einde december 1855 meldt Snellaert dat hij op bezoek gaat naar Antwerpen om hulp aan Constance Teichmann te vragen voor de familie Zetternam, en de rijke J. de St. Genois zendt op 11 maart 1854, 520 fr. voor Zetternams wezen.

Mevrouw Vietti uit Brussel informeert op 13 maart 1856 naar de gezondheid van haar man, ze zou graag vóór hij sterft, op bezoek komen. Antwoord van Snellaert daags nadien : echtgenoot is ernstig ziek.

Cordula van Bogaert uit Lokeren is een zieke die op 10 september 1856 advies aan Snellaert vraagt op aanraden van een andere patiënte uit de Hazewind ; ze beschrijft haar symptomen en dankt op voorhand.

Op 15 september 1856 is het Snellaert die bij St Genois op zoek is naar een keukenmeid.

C. Tonel laat van zich horen op 31 mei 1857, hij dankt Snellaert voor de zorgen aan zijn moeder besteed, meent dat de geneeskunde in Mexico gemakkelijk en lukratief is, dat de klerus er almachtig is en dat de behandeling van de Indianen door de werkgevers wraakroepend is.

Dr E. Lesseliers uit Gent vraagt op 10 en 22 september 1857 om samen een patiënt te bezoeken. Mevrouw De Keyser-Hamelinck uit Destelbergen vraagt i.d. 24 september 1857 medische hulp voor een werkman, en wil hem dringend een behandeling met bloedzuigers voorgeschreven zien.

*
* *

Met Mattias de Vries ontspan zich in de lente van 1858 een briefwisseling o.m. over een professoraat te Gent. Op 18 april dankt Snellaert voor de goede intenties, maar hij heeft geen kans, het Hof is door en door Frans.

J. Mallanez schrijft i.d. 28 mei 1858 uit Brussel dat ze erg ziek is, dat zij door haar echtgenoot bedrogen werd, en vraagt een attest om de scheiding te bekomen.

G. de Raeve die in 't militair hospitaal ligt, vraagt op 20 juni 1858 Snellaerts voorspraak bij de behandelende geneesheer, en St Genois verzoekt op 22 juli 1858 om een bezoek voor zijn zoon Georges. B. Felix komt op 21 januari 1859 met het verzoek patiënt Beeckaert, die zonder middelen is, naar de Bijloke te laten overbrengen, en mevrouw Furnière schrijft aan Juffr. Snellaert op 7 maart 1859 dat haar zoontje overleed.

Snellaert schrijft op 31 augustus 1859 aan St. Genois dat diens buurman fabrikant Ferdinand Lousbergs⁷ ernstig ziek is ; die ziekte verwekt onrust bij duizenden arbeiders. Er is nog geen cholera te Gent, en zelf had hij een abces aan de hiel, dat door Dr. Boddaert

7. Gents industrieel en filantroop (1799-1859) ; legateerde een somme van 400 000 fr. voor de oprichting van een tehuis voor oude textielarbeiders, thans bejaardentehuis op de Lousbergskaai te Gent.

geopereerd werd. Op 13 november 1859 krijgt Alb. Thijm het bericht van P. van Duyses dood : borstwaterzucht als gevolg van teruggeslagen gewrichtsreuma, hij was een lastig kameraad, maar een koen vechter tegen de vijand. Thans is er veel werk met de cholera.

Aan Alb. Thijm schrijft Snellaert i.d. 4 oktober 1860 dat een huichelaarsboel in België de zaken in handen heeft. J. Verschoore feliciteert uit Kortrijk op 9 oktober 1860 wegens het eremetaal dat Snellaert ten deel viel voor zijn gedrag in de bestrijding van de epidemie, en zal peren en appelen opsturen.

*

* *

Van februari 1861 tot april 1869 gaat er een drukke briefwisseling met een zekere H. van Ringelenstein te Herwijnen in Gelderland, een soldaat uit Snellaerts legertijd en zijn gewezen oppasser. De oudgediende is nu landbouwer, heeft het lastig onder de slagen van de tegenspoed, en stuurt de ene bedelbrief na de andere naar Gent. Op 26 februari dankt hij voor de gift van 20 gulden, die een steun was tijdens de overstromingen ; op 12 maart 1861 is hij nog te zwak om het land te bewerken en zijn de aardappelen bevroren, hij hoopt op steun vanwege Snellaert voor het kopen van nieuw pootgoed ; op 17 april 1861 verzoekt hij andermaal om steun in zijn ziekte ; op 18 januari 1862 idem aan zijn vriend en vader ; op 8 mei 1862 opnieuw ; op 8 juli 1862 nog eens ; op 1 januari 1863 met de jaarwensen een nieuw verzoek ; op 1 februari 1863 is hij ziek en werkloos en vraagt hij hulp ; op 20 mei 1863 hetzelfde tema ; op 2 juli, op 3 en 13 december volgen bedelbrieven in snel tempo ; op 26 december is het een verzoek om geld en brood ; op 28 april 1864 zendt hij peren als dank, en op 23 oktober 1864 is het een nieuw verzoek om aardappelen te kunnen kopen ; op 1 januari 1867 zijn het nieuwjaarwensen met de melding dat hij gezond is, maar zonder werk en geteisterd door overstromingen en veeziekte ; op 18 april 1869 is er nog een bede om hulp. H. van Ringelenstein had een bezoek bij Snellaert aangekondigd ; antwoord op 30 september 1864 : liefst geen bezoek, ben zelden thuis en eigen lot is ook niet gelukkig.

*

* *

Op 18 september 1862 dankt en feliciteert Snellaert zijn kollega J. van Raemdonck uit St.-Niklaas voor de levensbeschrijving van

Filip Verheyen, en schenkt hij geld voor het beeld van de Wase anatoom te Verrebroek.

Op 9 september 1862 schrijft Snellaert aan Mattias de Vries dat veel vrienden ziek zijn, dat de schilder J. Devigne gestorven is, een zonderling man ; St Genois zendt i.d. 12 januari 1863 steun voor de armen van Snellaert. Deze laat aan J. van Vloten op 21 januari 1863 weten dat hij als arts veel werk in de stad heeft.

Vriend V. Verhulst zendt op 8 maart 1863 bloemen voor Snellaerts 25-jarig verblijf te Gent, met zijn dank voor de verzorging van de behoeftigen. Snellaert feliciteert op 18 juni 1863 J. de St. Genois met de eksamens van zoon Georges.

Een ander oud-strijdmakker uit 1831-32 bij het 4e dragonders is W. van Swieten, hij woont te Amersfoort en zoekt i.d. 13 juli 1863 gegevens over zijn voorzaat Gerard van Swieten, befaamd medisch hofarts te Wenen, professor Kesteloot schreef een brochure over hem.

De medische student Amand de Vos uit Eksaarde zendt zijn eerste dichtwerken ter beoordeling. Snellaert antwoordt i.d. 25 september 1863 dat hij het geweldig druk heeft met zijn dokterspraktijk, dat hij tevreden is met de gedichten, doch waarschuwt tegen het rijm ten koste van de gedachte.

D. van Thienen, een arme patiënt(e), vraagt op 19 juli 1863 een konsult en hulp ; L. Bouckaert uit Aarschot heeft moeilijkheden met het inwonen bij zijn schoonmoeder en verzoekt i.d. 16 oktober 1863 om bemiddeling.

Op 8 december 1863 duikt J. B. David als patiënt in Snellaerts briefwisseling op, hij heeft dringend Eau des Jacobins nodig⁸.

Snellaert dankt op 4 december 1863 C. Broeckx voor het geschenk van J. Ypermans *Heelkunde*, hij gaf er een overzicht van dat enigszins ongunstig was, er is een nieuwe uitgaaf nodig. Over diezelfde *Heelkunde* schrijft hij aan M. de Vries op 15 december 1863 dat Broeckx het publiek voor de gek houdt en dat hij te veel vertrouwen stelde in Dr. Carolus, die geen Middelnederlands kent en zich met Ypermans' tekst bemoeide ; terzelfdertijd zegt hij dat J. B. David aan een storing in de hersenen lijdt en tot werken onbekwaam is.

Op 2 januari 1864 is David er weer met een verzoek om Eau des Jacobins. Op 10 maart 1864 gaat het opnieuw naar M. de Vries

8. Eau des RR. PP. Jacobins de Rouen, een verkwikkend geneesmiddel, empirisch uit velerlei kruiden met alcohol bereid. Eau des Carmes is iets in dezelfde aard.

over J. B. David, die waarschijnlijk niet meer zal herstellen en zijn werk aan Snellaert overdroeg; meteen zegt hij weerom dat Ypermans *Chirurgie* van Broeckx een ellendige uitgave is, dat hij vanzins is aan Middelnederlandse geneeskundige uitgaven te werken, dat hij het druk heeft met doktersrekeningen, allerlei verslagen, enz., en dat Serrure een hebzuchtig sjacheraar is die geen enkele vriend heeft.

J. Hoste, een Gents uitgever, vraagt op 5 juli 1864 naar Snellaerts beruchte analyse van Ypermans boek.

B. Kreps laat aan zijn geneesheer op 18 september 1864 weten dat hij voortaan iedere visite liefst onmiddellijk zal betalen.

J. de St Genois en Snellaert wisselen met 1865 nieuwjaarswensen, reeds een kwart eeuw zijn ze goede vrienden, hopen dat het zo moge voortgaan; de universiteitsbibliothekaris zendt een jaarlijkse bijdrage voor de armen van Snellaert, die gebuurtedeken is.

Snellaert herinnert op 15 januari 1865 de armmeester van Laarne eraan dat de rekening voor zorgen aan de onvermogene Hennebo nog uitstaat.

De Heer Broeckaert uit Ename die een dochttertje kreeg, vraagt aan Snellaert op 5 februari 1865 een medisch attest om te mogen vlees eten in de Vastentijd.

*

* *

P. Lanssens, onderwijzer te Koekelare, zond zijn zieke zoon naar Snellaert op visite, en vraagt i.d. 7 juni 1865 of de zaak hopeloos is, of de jongen niet beter thuis zou verzorgd worden waar de lucht goed is. Th. Lanssens zoon, uit Aalst, verzoekt op 15 juni 1865 om twee maand ziekteverlof, dat bij 't ministerie officieel moet aangevraagd worden; hij is op school weggelopen, zweet nu veel minder 's nachts en komt op visite.

J. Gheys uit Antwerpen had graag op 7 juni 1865 een maand uitstel voor de regeling van het doktershonorarium; en St Genois op 9 juli 1865 vraagt een medisch attest voor zoon Georges, die van zijn paard viel en een week uitstel van eksamen wil bekomen.

Een zekere B. ontvangt van Snellaert op 5 augustus 1865 de raad haar zenuwen te sparen om geen hallucinaties te krijgen, ze moet vertrouwen in haar dokter stellen; hijzelf zal met St Genois contact opnemen, ontving intussen het bezoek van mademoiselle Colette die hem over de gezondheidstoestand van B. inlichtingen

gaf ; nooit is hij indiskreet geweest, kan niet naar Oostende komen voor hulp aan haar zieke moeder. Dr. F. te Oostende heeft een goed karakter en beste antecedenten ; deze dokter van de juffrouw is blijkbaar aantrekkelijk ; ze mag niet onbeslist blijven. Op 26 augustus 1865 laat Snellaert aan mademoiselle weten dat zij vooral geestelijk niet in orde is, dat zij niet moet blijven hangen bij wat genegenheid, maar best zou trouwen, dat de kostbare jaren reeds voorbij zijn, en dat non worden een slechte uitweg is.

St Genois schrijft in september 1865 dat zijn zoon geneest en nu een certificaat verlangt voor de garde civique.

Aan Snellaert die over zijn gezondheid inlichtingen vroeg, zegt J. B. David i.d. 13 maart 1866 dat hij best nog wat Eau des Jacobins kan gebruiken, maar op 1 april gaat het bericht van Davids overlijden al naar M. de Vries.

Patiënt Van Lancker krijgt op 14 maart 1866 het verzoek zijn schuld af te lossen en met zijn kwaadsprekerij op te houden.

F. J. Blicck schrijft aan Snellaert i.d. 18 maart 1866 dat hij aan een hartziekte lijdt, nu aan de beterhand is en al wandelt.

Aan M. de Vries zegt Snellaert i.d. 7 juni 1866 dat België een pandemonium is met 25 leviathans, en op 1 juli 1866 dat er sedert drie dagen weer cholera heerst en daarenboven werkstaking. Op 8 augustus 1866 is de toestand verschrikkelijk, 70 tot 130 visites, eten in de vigilante en nachtwerk, het Nederlands Kongres moet uitgesteld worden, de twee zusters zijn ziek en hij moet verhuizen. Op 5 september neemt de cholera af, maar niet te St.-Amandsberg.

Dokter De Pape uit Zeveneken informeert op dezelfde dag namens het gemeentebestuur naar de gezondheid en de finale prognose van een patiënt.

Maurice Fruy-Robaeyts uit Avelgem verzoekt op 11 september 1866 om een geneesmiddel en raad tegen de cholera.

Dr. Descamps, door de bemiddeling van F. J. Blicck, is i.d. 4 oktober 1866 op zoek naar een studentenkamer voor zijn zoon, Snellaert antwoordt op 9 oktober en deelt de voorwaarden mee.

De Brusselse uitgever M. Hayez feliciteert Snellaert op 6 november 1866 met de doorstane cholera-vuurproef ; Snellaert laat op 7 november weten dat de epidemie gedaan is en meteen dat Bormans te Luik zwaar ziek is.

De dichter P. Heye uit Amsterdam zendt op 31 januari 1867 laattijdige nieuwjaarswensen, hoopt dat het in 1867 een boel beter wordt, heeft veepest op zijn landgoed in Haarlemmermeer, en vindt dat het de plicht van eenieder is in deze praktische eeuw voor poëzie te zorgen.

*
* *

J. H. Nieuwenhuizen hoort van Snellaert op 10 maart 1867 dat hij zich nog niet thuisvoelt in zijn nieuwe woning, dat er te weinig plaats is voor de boeken, en dat hij veel werk had met de cholera. Aan M. de Vries biedt hij logies aan te Gent met het Nederlands Kongres, dat wegens de cholera uitgesteld was.

J. Nieuwenhuizen verneemt op 17 april 1867 Snellaerts onrust over de slechte internationale toestand; zijn gezondheid is aan de beterhand, koffie en tee zijn niet zo goed, bier is beter.

J. de St Genois zit op 2 juni 1867 met flerecijn in zijn voet en Ad. Schepens vraagt op 21 juni 1867 een recept tegen neusbloeding; hij kreeg graag zijn rekening, want hij verhuist naar Brussel; vier dagen later antwoordt Snellaert: twee frank.

Van Bormans komt op 30 juni 1867 uit Luik het bericht dat hij ziek is, en waarschijnlijk niet meer naar de Akademie zal gaan.

Ad. Schepens is daar weer en vraagt in juni 1867 hulp voor een ernstige kwetsuur aan de hals. A. Roels vraagt uit Dendermonde op 3 juli inlichtingen over patiënte Coleta de Wilde die behoeftig is; Snellaert zendt per kerende post een attest.

Noman, een oude legervriend die nu gepensioneerd luitenant-kolonel is, komt naar het Nederlands Kongres, en hoopt op een half uurtje voor een bezoek, op 12 augustus 1867.

Op 10 september 1867 sterft Jules de St Genois; voor het opmaken van de inventaris en de begrafenis-kosten vraagt de zoon de rekening van het honorarium. Ad. Schepens laat op 7 september weten dat de neusbloeding opgehouden is: dank.

Op 21 oktober 1867 schrijft Snellaert aan Th. den Haene dat hij rouwt om St Genois, dat de tijd van het pensioen nadert, dat Justine dikwijls ziek is; Natalie is blind op één oog, alle drie hebben reuma en raken hun tanden kwijt; maar behalve dat gaat alles goed.

André Coppée, chef de division op het stadhuis te Gent, schrijft i.d. 26 oktober 1867 dat Snellaert op 28 oktober de dekoratie zal ontvangen die hij niet afhaalde. Een bediende bracht ze thuis, met verzoek aan Snellaert het ontvangstbewijs te ondertekenen; weigering. Hij schreef de Minister van Binnenlandse Zaken Van den Peereboom over het ereteken 4e kategorie, toegekend voor daden van zelfopoffering tijdens de epidemie van cholera, hij wil niet dat zijn daad bij een kategorie ingedeeld wordt door de plaatselijke overheid, de Gentse bevolking ook niet. Of is het de bedoeling hem in zijn eer te krenken?

Op 26 november 1867 zendt Leon de St Genois een complete Vondel-editie door vader aan Snellaert gelegateerd, hij dankt voor de geneeskundige verzorging en voor meer dan 25 jaar vriendschap. P. de Decker laat op 2 december 1867 weten dat zijn broeder vikaris-generaal te Gent, ernstig ziek is.

En Th. den Haene vraagt op 26 februari 1868 aan Snellaert een konsult aan wegens ziekte. Bormans' hand is nog altijd moe op 9 mei 1868, zijn gezondheid is niet te best, hij heeft een Duits geneesheer; terwijl F. Bloem uit Nijmegen het i.d. 4 juni 1868 heeft over de ziekte van zijn zuster.

Snellaert herinnert er notaris Vereken op 1 juli 1868 aan dat de rekening van de overleden patiënt De Meyer nog openstaat. Schepen Sonnevillie te Destelbergen krijgt op 8 augustus 1868 een identieke aanschrijving voor een overleden patiënt, die ten laste van het armbestuur was. Bij A. van Wetter geeft Snellaert uiting i.d. 2 februari 1869 aan zijn verbazing over de handelwijze van een kollega bij het vragen naar honoraria, hij acht dat in strijd met de aangegane verbintenis.

*
* *

Aan Mevr. de Weduwe Van Loo geeft Snellaert op 10 februari 1869 rekenschap over het gevraagde ereloon: 3 fr. per konsult. Aan P. De Decker schrijft hij op 18 maart: Blommaert heeft een zwak gezicht, werkt toch twee uur per dag, Snellaert zelf nog minder „maar ik behoor ook tot het plebs, dat eerst des avonds zijn dagloon verdiend heeft.” M. De Vries hoort op 14 april 1869 dezelfde klachten: ben door de praktijk gehinderd in mijn taal- en stijlwerk. Van H. van Ringelstein uit Herwijnen komt op 18 april 1869 de zeventiende brief met verzoek om hulp.

Aan Jean Sassen schrijft Snellaert op meiavond 1869 dat hij in januari en februari als arts en auteur veel werk had. Van E. van

Damme-Bernier uit Haringe komen van augustus tot december 1869 tien brieven over zijn ziekte. Weduwe Courtmans, geboren Berchmans, geeft op 6 september 1869 uit Maldegem inlichtingen over haar in 1856 overleden man, die leraar was te Gent en te Maldegem.

G. W. Vreede, hoogleraar te Utrecht, verbaast zich evenals M. de Vries i.d. 13 september 1869 over Snellaerts werkzaamheid naast zijn praktijk, en aan D. Buddingh, een filoloog, had Snellaert zelfs geschreven op 28 augustus 1869 dat hij traag met zijn letterkundig werk opschiet, daar hij het als arts te druk had.

B. Ingels werd op 21 september 1869 bij Snellaerts patiënt Gustaaf Bracke geroepen; het was een aanval van geesteszieke, en op diezelfde 21 september schrijft Snellaert geschokt te zijn door een uitval van een patiënt over zijn letterkundig werk, zelf leeft hij als een kluzenaar en werkt in plaats van zich te amuzeren, drie uur per dag.

Van Benthem & Jutting, een boekhandelaar te Middelburg vraagt aan Snellaert i.d. 21 oktober 1869 een medisch advies over de ziekte van een schoonbroeder; Snellaert antwoordt des anderen-daags dat dr. Brebart een slecht geneesheer is, en best niet langer zou gekonsulteed worden.

Aan uitgever M. Hayez te Brussel rept Snellaert op 22 oktober 1869 van een nieuwe cholera te Gent, idem op nieuwjaar 1870 aan J. Nieuwenhuizen te Amsterdam. P. Kockx, boekhandelaar te Antwerpen, meldt op 5 november 1869 het overlijden van Dr. C. Broeckx.

De burgemeester van Laarne krijgt op 8 maart 1870 van Snellaert te horen dat de rekening van patiënt Minnebo sinds 1866 nog niet betaald werd.

L. Hemelsoet, een musicus, schrijft uit Brussel i.d. 9 maart 1870 dat er de *petite vérole* heerst, en of men opnieuw moet ingeënt worden, en patiënte Charlotte Goormachtigh vraagt op 25 maart 1870 een attest over haar melancholie.

Aan een zekere Maes herinnert Snellaert op 18 maart 1870 dat zijn adres voortaan Merelbkestraat 2 luidt, hij vroeg dat de doktersrekening met 10 fr. per maand zou afgekort worden, doch het werd niet gedaan.

Napoleon Destanberg vraagt op 16 juni 1870 aan Snellaert zijn dochtertje te komen vaccineren.

M. de Vries verneemt van Snellaert op 26 juni 1870 dat Blommaert met een oogziekte geplaagd is en niet meer kan werken, en drie dagen later, onder een hoop politiek nieuws, dat koning Leopold een triste sire is.

Aan Bika-Dubois heeft Snellaert 1200 fr. geleend ; op 7 augustus 1870 vordert hij het bedrag terug, daar hij financiële moeilijkheden heeft, en op 13 augustus schrijft hij o.m. aan boekhandelaar Kockx dat hij moedeloos is, onder meer omdat zijn vriend, filoloog Bogaers, te Rotterdam overleden is.

De heer Segers te Laarne wordt op 29 september 1870 verzocht de uitstaande rekening voor zorgen aan het gezin K. de Weert te betalen, ook die van patiënte Minnebo over 1866 en 1870, waarop Segers des anderendaags laat weten dat het armbestuur alles betaalt.

Snellaert vraagt op 4 december 1870 aan zijn broer de familiekdienst te Roubaix te willen bijwonen ; Justine heeft voortdurend neusbloedingen, hijzelf moet naar Brussel, ze zitten zonder meid, de laatste is zo juist begijn geworden ; ze verwachten hun broer te Gent, in Frankrijk staan de zaken er slecht voor.

Patiënt Kreps schrijft op 14 december 1870 dat het met de smelterij niet goed gaat, en verzoekt om uitstel van betaling. Snellaert zelf vraagt op 8 december aan L. Gachard, algemeen rijksarchivaris, om inschikkelijkheid voor Edmond Vermandel, bediende bij het Archief, de man lijdt aan een speciale ziekte, reumatische neuralgie, met rachitis en moeilijke ademhaling, zijn toestand verbetert evenwel langzaam.

*
* *

Mevrouw Cosyn-de Buck draagt op 18 januari 1871 een gedicht met wensen voor beterschap van Snellaert op, en P. Kockx uit Antwerpen drukt op dezelfde dag zijn spijt erover uit dat Snellaert ziek is. Johan de Laet laat van zich horen op 25 januari en vraagt of zijn Gentse kollega herstellend is, hij vernam zo iets van een longvliesontsteking. Waarom werkt Snellaert zo hard voor zijn patiënten, hij zou best een rijtuig nemen.

Wanneer de zieke aan de beterhand is, dankt hij op 2 februari 1871 een weleerwaarde vriend voor de zorgen en de gebeden, en op 6 februari dokters Karel Willems en Jozef Onghena voor de geneeskundige verzorging.

Aan Joh. de Laet zendt hij op 10 februari 1871 een relaas over het gebeurde, hij is zwaar ziek geweest. Tussen St.-Amandsberg en Destelbergen, op de wijk Rozenbroeken, liep hij met nieuwjaar een pleuro-bronchopneumonie op met al de gevolgen van dien ; hij zal zich in de toekomst beter in acht nemen.

Op 19 februari dankt Snellaert Mevrouw ? voor de troostende woorden, de vruchten en de eieren. Aan L. J. Beyers te Utrecht vertelt Snellaert op 19 februari 1871 hoe hij ruim één maand dodelijk ziek was, en aan Kockx, op 20 februari 1871, dat het nu beter gaat. Ook aan J. Kervyn de Lettenhove schrijft Snellaert i.d. 25 maart 1871 hoe zwaar hij ziek was, en hoe zulks zijn werk vertraagd heeft ; aan G. W. Vreede eveneens.

In april 1871 begint het dokterswerk opnieuw ; vragen om attesten en konsulten volgen elkaar op ; er is een bij die vraagt of porto beter is dan bier. Naar Beijers gaat op 16 april 1871 nog eens het relaas van de ziekte, die sporen nalaat. Nu is hij door ouderdom en beroep gebonden ; hij denkt met vreugde terug aan Utrecht, waar hij drie jaar „met vlijtige studie en jeugdige pret doorbracht in het militair opleidingshospitaal”.

Aan Berth verwijt Snellaert i.d. 16 april 1871 dat hij zijn diagnose niet vertrouwt, dat hij de voorgeschreven geneesmiddelen in het militair hospitaal kan halen ; hij is kwaad dat zijn voorschriften niet opgevolgd worden en hij weigert voortaan de visites.

Aan Beijers meldt Snellaert op 27 april 1871 dat hij overstelpt is met medisch en literair werk, en aan P. Heye was hij nog een relaas over de voorbije ziekte verschuldigd ; hij schrijft hem in juli 1871 hoe hem met nieuwjaar een pleuro-pneumonie van een speciaal adynamische aard overviel, met een pols van 50 slagen, hij was zeven maand ziek.

Aan de zoon van F. Blommaert wordt op 17 augustus een nota wegens geneeskundige verzorging van zijn vader gezonden, en aan Bormans te Luik vertelt Snellaert dat Blommaert op 14 augustus 1871 overleden is. Emmanuel Hiel uit Brussel schrijft i.d. 29 augustus dat hij ziek was en in tijdnoot zat. Op 23 september laat Snellaert aan M. de Vries horen dat hij nu voorgoed herstelt van zijn ziekte. G. W. Vreede zegt uit Utrecht op 4 december 1871 hoe blij hij is met Snellaerts genezing, maar hij heeft gehoord dat Conscience nu ziek is.

Ook Benthem & Jutting krijgt, op 10 december het relaas te horen van Snellaerts ziekte, terwijl op 22 januari de burgemeester

van Oostakker aangemaand wordt de betaling van uitstaand honorarium te voldoen.

Aan J. Verschoore schrijft Snellaert op 28 januari 1872 dat heel zijn familie ziek is, hijzelf, zijn broer, zijn zuster Natalie. Borman uit Luik schrijft op 29 februari 1872 onder het boekennieuws door, dat hij ziek is, waarop Snellaert i.d. 24 maart antwoordt dat ze beiden aan 't verslijten zijn en hulp van anderen nodig hebben. Wat E. Vermandel niet belet op 10 april 1872 nog op een visite van Snellaert aan te dringen.

In de laatste maanden van Snellaerts leven duikt opnieuw in de briefwisseling de geschiedenis van de geweigerde choleradekoratie op. Zo dankt Snellaert Minister P. de Decker i.d. 24 mei 1872 voor de bemiddelende tussenkomst, waarop De Decker i.d. 29 mei 1872 antwoordt dat Snellaert niet gedekoreerd werd als lid van de Akademie, en Snellaert op staande voet, op 31 mei 1872 zijn dank betuigt ofschoon de bemiddeling mislukte. Hij is aan teleurstellingen van staatswege gewoon. De toegekende subsidie van 1000 fr. per jaar voor vijf jaar literair-historisch werk, heeft hij slechts voor twee jaar ontvangen; de cholera-medaille 4e klas heeft hij geweigerd; aan dat alles moet niet te veel ruchtbaarheid gegeven worden.

*

* *

F. A. Snellaert sterft te Gent op 3 juli 1872.

*

* *

Buiten de gedagtekende brieven waarvan we de meeste die een medisch aksent bevatten, in telegramstijl aangehaald hebben, liggen er in de verzameling door Ada Deprez bijeengebracht, een aantal stukken die geen datum dragen. Door de samenhang met de daarin besproken onderwerpen of feiten, is het bij benadering mogelijk enkele brieven van een datum te voorzien. We rapporteren diegene die een geneeskundig cachet vertonen.

Snellaert [1868] geeft een zekere Charles uitleg over een betwiste honorariumnota: 2 fr. per visite, hij hoopt de aangelegenheid te regelen door een mondeling gesprek en nazicht van de registers. Mevrouw Fourmarier de la Casserie te Heusden verzoekt om een visite bij haar echtgenoot die zwaar ziek is [1868], en Baron Leon de Herckenrode laat zijn dokter weten dat hij keelpijn

heeft, mitsgaders een zere teen. B. Kreps uit Oostakker verzoekt om een visite en zal liefst onmiddellijk betalen. Dr. A. C. Lados [z.d.] verzoekt zijn kollega Snellaert om samen een patiënte te bezoeken.

Joh... [z.d.] te Gent had graag een attest om tijdens de Vasten bouillon en vlees te mogen gebruiken. Dr. E. de Nobele [na 1852] is boos omdat Snellaert hem hindert in zijn werk als sekretaris van de Société de Médecine, door te treuzelen met een toegezegd verslag voor het *Bulletin*; hij dringt op spoed aan.

Snellaert schrijft [na 1867] aan de heer Van den Peereboom dat hij tijdens diens ministerschap solliciteerde naar de opvolging van J. de St Genois als hoofdbibliotekaris, maar dat hij geen steun ontving. Nu Van den Peereboom minister af is, doet Snellaert een beroep op hem als Vlaming en als volksvertegenwoordiger. Naar berekening resteren hem ten hoogste nog twintig jaar om gebruik te maken van veertig jaar studie; de praktijk gaat afwaarts, en de titel van Vlaams schrijver is geen aanbeveling voor een staatsbetrekking.

Fr. Rens [op Steendam] schrijft aan Snellaert dat hij pijn in zijn knie heeft; W. Roggé [z.d.] heeft zijn recept verloren en vraagt een nieuw. St. Genois [z.d.] zou zijn dochter Valentine terug naar de kostschool Berlaymont willen brengen, maar vraagt eerst een visite; hij laat tevens aan Snellaert weten [na 1859] dat Heremans zwaar ziek is. Aan een vriend [J. de St Genois?] lucht Snellaert zijn gemoed: tweemaal was hij tevergeefs bij minister De Decker; 4000 fr. zonder zich dood te lopen, zoals hij thans voor veel minder doet, is niet te verwerpen. Maar welke positie zou hij moeten innemen tegenover de regering, die maar schoorvoetend bij de Vlaamse zaak wil betrokken worden, hij zou niet vrij zijn, en als ambtenaar de plannen van de regering moeten uitvoeren.

Dominee A. van Schelven [Gent, z.d.] vraagt een bezoek aan voor een lid van zijn gemeente, en Schepens [77 jaar, z.d.] heeft zijn grote teen gekwetst, terwijl Med. Spijers [z.d.] een ziek been heeft en een viste vraagt. Aan M. Thomas [z.d.] schrijft Snellaert dat hij 22 visites deed bij zijn dochter Elisa, dat hij volgens de stand een verschillend honorarium toepast, en dat de patiënte nu genezen is.

E. Vermandel [z.d.] heeft een oogkwaal en verzoekt om een medisch attest voor de overheid, hij kreeg verandering van diensturen en werkt liefst vóór 10 uur en na 5 uur, heeft zenuwpijn in de arm, was op boodschap bij apotheker Glitschka, en wegens de

voortdurende verandering van de werkuren en reglement is hij afwezig, wanneer Snellaert op doktersvisite komt; daarenboven heeft hij maagpijn.

Aan een vriend [1854 ?] schrijft Snellaert dat hij 15 jaar arts is, dat de cholera-epidemie hem afgejakkerd heeft, en dat hij aan 't oud worden is. Aan een Antwerpse vriend [Joh. de Laet ? z.d.] vraagt hij voor hem een dienstmeid te zoeken. Aan een andere vriend schrijft hij dat hij veel werk heeft, maar met veel toewijding zijn taak waarneemt.

KOMMENTAAR EN SLOTBESCHOUWINGEN

Hiermede eindigt de bloemlezing uit de 4167 stukken rijke korrespondentie van dokter Ferdinand Snellaert. Zij loopt van 1848 tot 1872 en bestrijkt heel zijn Gentse periode. Alle medisch getinte brieven van en naar Snellaert werden gerapporteerd, behalve diegene welke niets meer inhouden dan een verzoek om een visite. Een weergaloze documentenrijkdom zoals deze uit de allereerste bron, kan derhalve helpen om een authentiek beeld van de arts Snellaert aan te leggen.

Een eerste blik op drieëndertig jaar praktijk, tijdens de eeuw waarin zich de wetenschapsexplosie van de geneeskunde voordeed, leert dat geen enkel van de mens-tot-mens problemen die een doktersactiviteit kenmerken, Snellaert niet beroerd heeft.

F. Snellaerts werk op het gebied van de literatuurgeschiedenis, en nog meer op dat van de Vlaamse beweging, hebben zijn medische activiteit ten dele gehinderd. Zijn persoonlijkheid was uitgesproken trivalent; in haar lagen potenties in drie richtingen, om volwaardig en met volle tijdsbesteding, een gevuld leven te leiden. Na honderd jaar is het mogelijk uit te maken op wat gebied de duurzaamste vonk van Snellaerts persoonlijkheid doorsloeg.

Zijn geneeskundig werk heeft hij met veel toewijding volbracht. Maar andere geneesheren hebben dat ook gedaan; er was daar bij Snellaert niets transcendent aan, ofschoon hij in de behandeling van de cholera een voorname rol speelde waarvoor hij onder het volk en bij de medische professie gunstig aangeschreven stond. Die reputatie had hij aan zijn toegewijde en aan een hem eigen therapeutische methode te danken⁹.

Was hij niet door de Vlaamse en de literaire duivel bezeten geweest, dan kon Snellaert een vruchtbaarder medische loopbaan

9. L. Elaut, *F. A. Snellaert, de geneesheer*, in *Versl. Med. Kon. Vla. Ac.*, 1969, II, 200-202.

opgebouwd hebben. Blijkens zijn brieven had hij professorale ambities. We geloven niet dat daar zijn medisch pad liep, want hem ontbraken de wetenschappelijke fundamenten. Hij trachtte alleen daardoor een rustiger leventje te leiden, dat hem toelaten zou zich aan de andere geschiktheden te wijden waartoe hij de aanleg bezat. Het volstaat echter niet om naar een professoraat te mogen dingen.

Van Snellaerts medische aktiviteit is niets overgebleven, tenzij het eksemplaar dat hij gegeven heeft. Naar zijn literaire en historische publikaties daarentegen wordt nog opgekeken, ze zijn een bestendig bezit. De rol die hij in de Vlaamse bewustwording gespeeld heeft, treedt, naarmate de politieke gebeurtenissen zich op de nog altijd niet afgelopen Vlaamse strijd toespitsen, met de dag scherper in het licht. Zij demonstreert eens te meer wat H. J. Elias schreef¹⁰, dat de geneesheren, meer dan welk ander beroep, op de voorposten van de Vlaamse beweging stonden.

Snellaerts briefwisseling weerspiegelt de grote en de minder grote kanten van het doktersbedrijf. Enerzijds zijn er de patiënten met hun bijzondere psychologische gesteldheid, voorbijgaand of blijvend, al naar gelang van de aard van hun fysische kwaal. En wier fysische kwaal niet op zichzelf staat, daar zij begeleid wordt door sociale en familiale bindingen. Anderzijds is er de geneesheer met zijn geestelijk superioriteitskomplex, dat hij angstvallig beschermt en dat hem soms kittelorig maakt.

Hoe sacerdotiaal het doktersambt voorgesteld en vaak beleefd wordt, de kleinmenselijkheid is er niet uit weg te denken. Snellaert staat erop dat het verschuldigde honorarium strikt betaald wordt, meer dan eens moet hij op betaling aandringen, want hij weet dat slechte betalers zich liefst op de geneesheren verhalen, en dat zij tevens de meest veeleisende patiënten zijn.

Het honorarium voor één visite was één frank. Op een brief aan een patiënte die om uitleg over een wat te hoge nota verzocht, klinkt het antwoord dat hij 't standenhonorarium toepast.

Dat standenhonorarium is niet verdwenen en zal niet licht verdwijnen, het lag al vóór eeuwen in de etische gewoonten. Er zit niets beschamends in een armbestuur aan te schrijven, want Snellaert wist ook al hoe de heren oordelen dat de dokters best een tijdje kunnen wachten, ook wanneer het geld lang voorhanden is. Van die systematische nalatigheid wil hij niet systematisch het slachtoffer zijn, hoe gering de gevraagde som ook is.

In het begin van zijn vestiging klaagt Snellaert dat de praktijk zeer traag op gang komt (1842). Daar is niets verwonderlijks aan en het pleit te zijnen gunste, want rondom hen die vlug omhoog-

10. *Geschiedenis van de Vlaamse gedachte*, Antwerpen 1963, dl I, 120.

schieten, hangt meestal een handelsgeest. Dat ook is van alle tijden.

Het moet dus geen opzien baren dat Snellaert naar een betaald baantje van stads- of schoolgeneesheer dingt. Om zijn aanvraag te staven vestigt hij er bij Burgemeester en Schepenen de aandacht op dat hij veel noodlijdenden onder zijn patiënten telt : ten bewijze het grote aantal recepten van zijn hand die op de apoteek van de armen ingediend worden.

Hij stelde zich ook kandidaat voor een betrekking in het stadsziekenhuis wanneer een kollega gestorven was ; zij ontsnapt hem. Doch wanneer de Société de Médecine voor de behoeftigen een kosteloos spreekuur inricht, en daarvoor op de knapsten onder haar leden een beroep doet, is Snellaert onmiddellijk paraat, ook zonder vergoeding.

Naarmate de jaren vorderden en de cliëntele toenam, hoort men Snellaert zwoegen onder de zware eisen die aan hem gesteld worden. Maandelijks gaat hij naar Brussel voor de Akademie, van 1847 af. Hij leeft met de Vlaamse strijd aktief mee, hij is sekretaris van taalkundige en andere verenigingen, hij organiseert een Nederlands kongres te Gent, hij studeert, publiceert en stelt rapporten op, hij onderhoudt een drukke briefwisseling met al wat naam heeft in het literaire Vlaanderen, hij is jarenlang Jan Doetal tussen Zuid en Noord. Het wordt hem wel een keer zwaar te moede, want tegenslagen zijn ook zijn deel. Hij is ongehuwd, maar heeft toch huiselijke zorgen. Zijn vrienden, en vooral de aartsgetrouwe Jules de St Genois zijn hem dan een steun.

Tussendoor klinkt de huisbel en eisen de patiënten hem op. Te voet, zelden in een rijtuig, trekt hij naar de woningen waar men hem verwacht. Zijn werkkring ligt in zijn buurt, maar hij wordt ook buiten de Dampoort, naar St Amansberg en Destelbergen geroepen.

En bovenal die drukkende maanden van de cholera in 1849, 1859, 1866 en 1869. Het gebeurde dat hij zevenmaal op één etmaal een patiënt bezocht, uit wetenschappelijke belangstelling, om zich van de evolutie der epidemie te vergewissen en daaruit argumenten te halen om zijn eigen therapeutische methode te staven¹¹.

Tot hij op 1 januari 1871 op patiëntenbezoek tussen St.-Amansberg en Destelbergen, door een zware regen overvallen, druipnat thuiskomt en zich een pleuro-pneumonie op de hals haalt. Wekenlang blijft hij aan het ziekbed gekluisterd ; pas na zeven maand schrijft hij aan Mattias de Vries dat hij herstelt. Maar vanaf de maand april hingen de patiënten weer al aan zijn bel.

Alles is ten einde op 3 juli 1872.

11. L. Elaut, *op. cit.*, 200-204.

De doodsoorzaak ? Zij kan best op de volgende manier omschreven worden : falen van de hartfunctie, in de hand gewerkt en verhaast door een zware en langdurige besmetting van het ademhalingsapparaat van een zeer adynamisch karakter. Misschien was er wel een hersentrombose bij. Het leven van Ferdinand Snellaert was dat van veel doktoren.

Hij had dankbare en ondankbare patiënten, ze eisten veel van hem. Hij was een sociaalvoelend man, zijn visitejournaal en zijn briefwisseling liegen er niet om. De hardste momenten van zijn huisartsenloopbaan waren die waarop hij het meest van zichzelf heeft gevegd ; zij hebben hem fysisch kapot gemaakt. Met al het andere dat hij op zijn schouders geladen had, en waarvan de motieven ook in een oergrond van altruïsme verankerd lagen. Een dokter moet zich geen Vlaamse Beweging aantrekken om een rustig leven te kunnen leiden.

Het literair-historisch werk van Snellaert was voor hem een pool van berusting aan het andere uiteinde van de as van zijn onbarmhartig voortjagend levensritme.

Zijn praktijk illustreert op elk ogenblik Snellaerts sociale zin. Een bedrogen dienstmeisje klopt bij hem even aan voor raad en hulp, niet te vergeefs. Daarbuiten stelt hij zijn invloed ter beschikking voor wie er een beroep op doet, en zijn beurs is altijd in zijn bereik.

Een gewezen oppasser uit zijn Maastrichtse tijd heeft het krap, en weet na twintig jaren zijn oude bataljonsarts wonen, hij overstelpt hem zes jaar aan één stuk met bedelbrieven : de aardappel-oogst is geruïneerd en vanuit Gelderland vraagt hij wat guldens om nieuw pootgoed te kopen ; hij krijgt ze. Toen hij altijd maar aandringt om nog meer, antwoordt Snellaert hem : hier ook is er nood, te Gent moet het werkvolk dringend geholpen worden. Het hemdje gaat nader dan het rokje. „Wie kan hem dat wijten te schanden ?” (G. G.).

Zes jaar te voren schreef hij aan zijn Amsterdamse vriend Mattias de Vries dat hij een uitgestrekte praktijk had die hem weinig opbrengt. Wat deed Snellaert niet voor de kinderen van Eug. Zetternam die in grote armoede achterbleven ? En voor de verziekte weduwe van J. Fr. Willems ?

De schoonste zin uit Snellaerts pen is diegene welke hij ooit in een brief aan minister P. de Decker neerschreef op 18 maart 1869 : „Ik behoor tot het plebs, dat eerst des avonds zijn dagloon verdiend heeft”. Die uitspraak is volkomen juist, en ook volkomen op hem toepasselijk.

Me dunkt dat één eeuw na zijn dood Snellaerts dagloon tot de laatste cent afbetaald is. Niemand heeft het naar beneden moeten

drukken, en er een slag in slaan, wegens een voor de gelegenheid passende edelmoedigheid. De dokters zullen het naar boven opdrijven uit kollegiale beroepstrots.

De naam van dokter Ferdinand Snellaert is als een vuurrode steekvlam die lichtend omhoogslaat, en alle geneesheren erop attent maakt waar hun plicht van staat gelegen is.